

Crna Gora u Jugoslaviji - tranzicija u demokratiju

Formiranje narodne republike Crne Gore

- U poslijeratnoj fazi crnogorski komunisti imali jasnu situaciju – bez pokušaja **obnove predratnih političkih stranaka**
- Crnogorsko rukovodstvo – **radikalne** pristalice uspostavljanje čvrste i rigidne kontrole u društvenoj sferi
- Obračun sa ideološkim protivnicima nakon rata (**bjelaši** i **zelenaši**) koji ostaje tema do današnjih dana
- Crnogorska antifašistička skupština narodnog oslobođenja (**CASNO**) u aprilu 1945. se transformisala u Crnogorsku narodnu skupštinu koje je postala republički parlament
- U novembru 1945. godine **ukinula monarhističko uređenje** na čelu sa Karađorđevićima i uspostavila FNRJ
- FNRJ - **šest ravnopravnih suverenih republika** sa dvodomom skupštinom – Savezno vijeće i Vijeće naroda

ОДЛУКА

УСТАВОТВОРНЕ СКУПШТИНЕ
ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

О ПРОГЛАШЕЊУ

УСТАВА

ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Уставотворна скупштина Федеративне Народне Републике Југославије, као врховни претставник народног суверенитета и израз једнодушне воље свих народа Федеративне Народне Републике Југославије, на заједничкој седници својих домова, Савезне скупштине и Скупштине народа,

одлучује:

да се Устав Федеративне Народне Републике Југославије, усвојен од Савезне скупштине и Скупштине народа, прогласи и објави народима и грађанима Федеративне Народне Републике Југославије.

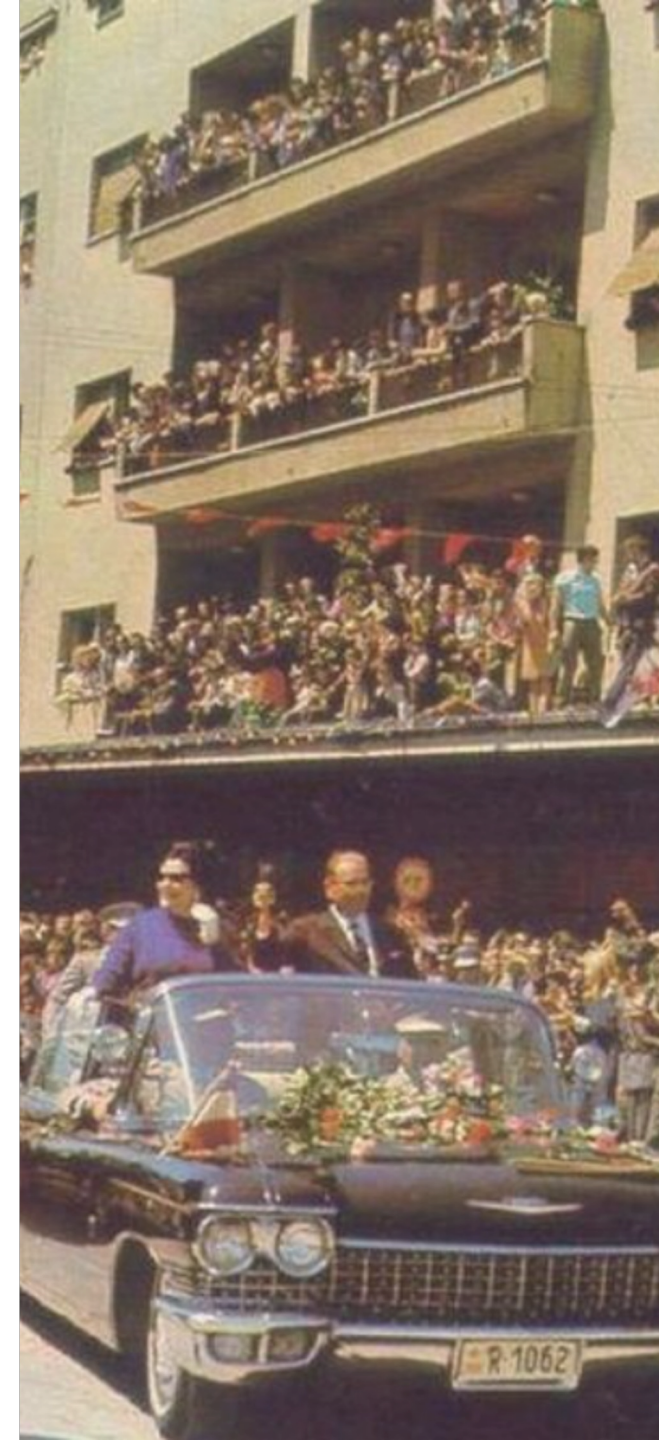
Чланови:

(Handwritten signatures of the members of the Constituent Assembly of the Federal People's Republic of Yugoslavia)

Ključna pitanja i novi ustav

- Crna Gora se nije vratila **predratnim nacionalnim simbolima**
- Teritorija Crne Gore u okviru Jugoslavije nakon 1945. je bila uglavnom **identična sa teritorijom crnogorske monarhije**
- Promijenjen **glavni grad** i preimenovala ga u čast marsala Tita 13. jula 1946. godine
- Ambivalentan stav o nacionalnom identitetu – Đilas *O crnogorskom nacionalnom pitanju* i borba sa **"dva nacionalizma"**
- Pristup nacionalnom pitanju **površniji** nego u drugim republikama
- Novi crnogorski i jugoslovenski ustav (1963) - **SFRJ**
  - Sve **češći sukobi** između pristalica partijskog jedinstva i tendencija republičkih rukovodstava
  - **Progresivan struja** (Milatović i Đuranović) i **"stara garda"** (Jovanović, Vukmanović i Vlahović)
- Pitanje **Njegoševog mauzoleja** - Meštrović i kapela na Lovćenu

Decentralizacija SFRJ

- **Ustav iz 1974.** godine - krucijalni korak u decentralizaciji i jačanju republika (nalik konfederaciji)
  - Definisao je Crnu Gora kao "državu crnogorskog naroda i drugih naroda"
  - Garantovao "pravo crnogorskog naroda na **samoopredjeljenje** koje podrazumijeva i pravo na formiranje nacionalne države"
  - Službeni jezik - srpskohrvatski ijekavskog izgovora
- Najviši organ postalo je devetočlano **kolektivno predsjedništvo**
- **Izvršno vijeće** kao vlada
- Skupština se sastojala iz tri dijela: *Vijeće udruženog naroda*, *Vijeće opština* i *Društveno-političko Vijeće*
- Svaka funkcija birana na **mandat od 4 godine** sa ograničenjem na 2 mandata
- Institucije održavale intezivne veze sa predstavnicima centralnih vlasti

Modernizacija i "početak kraja"

- Razvoj **kulturno-obrazovnih institucija**: UCG, CANU, Pobjeda, RTCG...
- Značajna **urbanizacija, industrijalizacija i razvoj turizma**
- Inteziviranje nacionalne debate: **evolucionističke pozicije** vs. **pozicija etnogeneze** Crnogoraca
- **Titova smrt** (1980) – gubljenje vrhovnog arbitra i rotirajuće kolektivno predšedništvo
- Češći **međurepublički sukobi** i debata oko odnosa sa centralnim vlastima
  - Optužbe: **nacionalni separatizam i velikosrpski hegemonizam**
  - Pojačane **nacionalne tenzije na Kosovu**
  - U Crnoj Gori **bez većih sukoba** ali učesnik u međurepubličkim sporovima

Antibirokratska revolucija

- Decentralizacija i ustav iz 1974. povećale su **samostalnost republika** i proizvele sporove sa centralnim organima
  - Slovenija i Hrvatska bile su nezadovoljne **nejednakim ekonomskim doprinosom**
  - Srbija nezadovoljna **autonomijom Vojvodine i Kosova**
  - Sistem **rotirajućeg predšedništva** bio je neefikasan i komplikovan
- **Kosovsko pitanje** i rast velikosrpskog nacionalizma
  - Memorandum SANU (1986) kao ideološka priprema za otvoreni sukob
  - Slobodan Milošević kao zaštitnik nacionalnih interesa
  - Nacionalistička mobilizacija 1980-tih: "**organizovana spontanost**" ili "visoko disciplinovani komunistički nacionalizam"
- Crnogorsko republičko rukovodstvo - "**simetrični pristup**"
  - Distanca u odnosu na ispoljavanje crnogroštva i srpstva - "**s nacionalnog aspekta mi smo prije svega komunisti**"
  - U javnosti sve češće otvoreno nacionalno negiranje + ekonomska kriza

Antibirokratska revolucija

- **Antibirokratska revolucija (AB)** – kombinacija masovnih demonstracija i jak unutarpartijski pritisak
- U Crnoj Gori AB revolucija počela u avgustu 1988. **"mitingom istine o Kosovu"** - zahtjev za radikalnim rješenjem situacije na Kosovu
- Podrška Miloševiću i optužba crnogorskog rukovodstva za izdaju srpskog Naroda – zahtjev: **smjena cjelokupnog partijskog rukovodstva**
- **Protestima radnika** iz Crne Gore i okruženja pridružili se kadrovi sa Univerziteta, CANU-a i studenti – Momir Bulatović
- AB revolucija kulminirala je **10. i 11. januara 1989** pred Skupštinom
  - Rukovodstvo **izašlo u susret zahtjevima demonстранata**
  - **Ostavke** dali svi funkcioneri i najviši predstavnici vlasti

Antibirokratska revolucija

- **Unutarpartijski puč** podržan od strane Beograda I organizovan uz pomoć masovne mobilizacije
- Novo rukovodstvo - svi **članovi partije** i **usko vezani za Slobodana Miloševića**
- AB revolucija promijenila **odnos snaga u SFRJ** – Milošević je dobio četvrti glas u federaciji
- Crna Gora postala prva republika u kojoj su pristalice Miloševića došle na vlast
- Revolucija iz **"sistemskog kruga"** - bez stvaranja novih političkih organizacija ili de facto demokratizacije političkog života

Duga tranzicija u Crnoj Gori

- Zapadni Balkan kao **"manje uspješni slučajevi"** tranzicije u odnosu na Centralnu i Istočnu Evropu (Poljska, Mađarska, Čehosločka) ili Baltik (Litvanije, Letonija, Estonija)
- Tranzicija koja je čekala **"prelomne" izbore** i u kojoj su ključni akteri djelovi bivšeg režima
- Tranzicija iz **više "koraka"**
  - Prva tranzicija (1989-1997)
    - Poluautoritarni režim sa polukompetitivnim izborima
  - Druga tranzicija (1997-2000) i konsolidacija (2000-2006)
    - Izborna demokratija sa uglavnom kompetitivnim izborima

Prva tranzicija (1989-1997)

- **AB revolucija** prozivala hibridni poluautoritarni režim
  - Kombinacija **retorike tranzicije** (demokratije) sa **autoritarnim praksama** i političkom kontrolom koja guši takmičenje
  - Obračun **unutar elite**, ne između:
    - Svi članovi i funkcioneri Saveza komunista Crne Gore
    - Bez namjere za formiranjem nove partije (promjena imena)
    - Smijenjena elita ali ne sistem
    - Vlada nastala iz revolucionarnog procesa bez obaveze da pregovara sa opozicijom
- U centru "novog" sistema **velika autoritarna stranka** (DPS)
  - **Državna partija**: pristup resursima, kontrola nad medijima, zastrašivanje neistomišljenika, manipulacija izbornim sistemom
  - **Tip organizacije**: oligarhijski ili poliarhijski?

Poluautoritarni režim

Lideri jedinstvenog DPS-a (Bulatović i Đukanović) sa Slobodanom Miloševićem

Prva tranzicija (1989-1997)

- **Opozicija** nije imala apsolutno **nikakvu šansu**
  - DPS osvajao *apsolutnu* većinu na izborima za Skupštinu (1990, 1992, 1996)
  - DPS osvajao *apsolutnu* većinu na izborima za Vijeće građana Savezne skupštine SRJ (dva puta 1992, 1996)
  - DPS pobjeđivao na predsjedničkim izborima (u drugom krugu) sa predominantnom većinom
- Legitimitet vlasti izvirao iz izborne volje većine
  - **Monopol** nad društvenim i političkim životom
  - Dominantna partija usmjerena na **izbornu pobjedu po svaku cijenu**
  - Teorijski vlast smjenjiva ali **u praksi ne**
  - Opozicija podijeljena oko glavnog **identitetskog rascjepa**: crnogorstvo (LSCG) i srpstvo (NS)
  - Milošević imao **političku kontrolu** preko lokalne elite

Opozicija režimu – Narodna sloga

Lideri *Narodne stranke* (Novak Kilibarda) i
Liberalnog saveza (Slavko Perović)

Lideri Narodne sloge 1996. Slavko Perović i dr Novak Kilibarda

Druga tranzicija 1997-2006

- U drugu tranziciju režim je ušao **rascjepom u najužem vladajućem krugu** - *predsjednik protiv premijera*
- **Partija na vlasti** više nego ideološka partija - sukob oko monopola vlasti
- **Razlozi sukoba** – različita mišljenja (Milošević, materijalni interesi, pitanje državnosti?)
- Rascjep unutar partije rezultirao kreiranjem **dvije strukture**:
  - **DPS (antimilošević)**: struktura okupljena oko Đukanovića koja je pobijedila u unutarpartijskom sukobu
  - **SNP (promilošević)**: struktura okupljena oko Bulatovića koja je nakon unutarpartijskih izbora osnovala novu partiju
- **Sporazum o minimum principa** za razvoj demokratske infrastrukture u Crnoj Gori:
  - "Garancija" slobodnih i fer izbora
  - Osnov za okupljanje antimiloševićevskih političkih snaga

Druga tranzicija (1997-2006)

- Predsjednički izbori 1997 – **kritični i prvi neizvjesni izbori**
  - U prvom krugu pobjednik Bulatović (5. oktobar)
  - U drugom krugu pobjednik Đukanović (19. oktobar)
  - Slavko Perović: *"Manje od dva zla."*
  - Sukob prilikom predaje vlasti
- **Prvi izborni poraz** Slobodana Miloševića
- Suštinski prenos i promjena odnosa snaga i političke moći nakon **parlamentarnih izbora 1998.** godine
- **Izborna demokratija:** iz unutarpartijskog rascjepa proizašli prvi kompetitivni izbori (OEBS: slonodni i fer) izbori
  - Ipak, suštinska kompetitivnost nije mogla biti garantovana prije pada Miloševića (5. oktobar, 2000)

Naslovnica *Monitora* nakon raskola u vladajućem DPS-u 1997.

СТРАНА 2

ОПШТИНА	Др Новица Станић	Мило Букановић	Аким Вишњић	Мр Момир Булатовић	Милан Радуповић	Др Драган Хајдуковић	Проф. др Слободан Вујачић	Проф. др Новица Војиновић
АНДРИЈЕВИЦА	54	492	64	2.715	2	3	3	
БАР	165	10.149	129	6.144	37	219	30	
БЕРАНЕ	263	7.944	265	10.663	27	20	11	
Б. ПОЉЕ	277	12.071	231	13.672	19	30	7	
БУДВА	98	3.235	89	3.292	21	65	12	
ДАНИЛОВГРАД	97	2.973	143	4.189	11	54	11	
ЖАБЉАК	149	673	24	1.578	5	5	3	
КОЛАШИН	87	1.556	97	4.097	6	13	3	
КОТОР	225	5.540	190	4.576	92	143	22	
	178	1.509	65	3.651	10	23	4	
						317	96	

Кампања DPS-а

ПОБЛЕДНА четвртак, 10. октобар 1997. ЗАКУПЛЕН ПРОСТОР 19

**БИРАЈ,
ПА
ГЛАСАЈ!**

<i>Национализам</i>	<i>Равноправност</i>
<i>Бољшевизам</i>	<i>Просјеритијет</i>
<i>Дођмаиизам</i>	<i>Отвореност</i>
<i>Незайосленост</i>	<i>Бољи живот</i>
<i>Санкције</i>	<i>Демократија</i>
<i>Немаштиина</i>	<i>Персијектива</i>
<i>Затворено</i>	<i>Слободно</i>
<i>Чврста рука</i>	<i>Толеранција</i>
<i>Велика Србија</i>	<i>Југославија</i>
	<i>Црна Гора</i>

МИЛО
такав нам треба!

ПОБЛЕДНА сриједа, 1. октобар 1997. 17

Грађани Црне Горе
**ДОБРОДОШЛИ
НА ПОБЈЕДНИЧКУ
КОНВЕНЦИЈУ**

"одувјек је у Црној Гори
љубјећивала младост
и ђамет... и сада ће!"

МИЛО ЂУКАНОВИЋ
за председника Републике Црне Горе

СРИЈЕДА, 1. ОКТОБАР 1997, У 18 ЧАСОВА • ТРГ ИВАНА МИЛУТИНОВИЋА, ПОДГОРИЦА

Kampanja SNP-a

Rezultat

ПОБЈЕДА

ПОНЕДЈЕЉАК, 20. ОКТОБАР 1997. ГОДИНЕ • БРОЈ 11443 • ГОДИНА III • ЦИЈЕНА 2 ДИНАРА

ПОДГОРИЦА

ИЗБОРИ '97

ЋУКАНОВИЋ ПРЕДСЈЕДНИК ЦРНЕ ГОРЕ

**На јуче одржаном
другом кругу избора за
предсједника
Републике,
предсједнички
кандидат Демократске
партије социјалиста
Мило Ћукановић
побиједио са око 7000
гласова разлике над
противкандидатом
Момиром Булатовићем**

Подгорица, 20. октобра. Предсједнички кандидат Демократске партије социјалиста, актуелни црногорски премијер Мило Ћукановић, који је предсједник Републике Црне Горе. Та је јутрос, на што послери четири сата одржала Републичка изборна комисија, а то је истовремено урађено и на изборној штаба Мило Ћукановића, Светозар Марковић и Милица Пејчиновић-Ђурић тај резултат саопштили су изред зграда Владе пред окупијаним неколико хиљада грађана Подгорице.

Резултати јучерашњих избора чекали су се до јутарњих часова јер су у већим градовима, а поготову у Подгорици, бирачи гласали до касног поноћи, иако су на биралница дошли још током дана, али су гласови били велики. На биралница је изашло јуче преко 70 одсто пунољетних грађана Црне Горе.

Да подсетимо, у другом кругу

изборних избора, одржаних јуче, на гласачким листицама било је неколико десетина хиљада гласача. Момир Булатовић и Мило Ћукановић, који су у првом кругу избора, 5. октобра, добили највише брзо гласова, али ни и довољно да би тада дошли до места бившег председника Републике.

За други круг избора за председника Републике Црне Горе било је уписано у бирачко спискове било од 470.000 бирача.

Јуче су на биралницама бившег председника кандидата имали своје посматраче, а све изборе надгледали су и посматрачи Организације за европску безбедност и сарадњу, Црногорског хелп-инг комитета и представници иностраних влада.

Како саопштили Републичка изборна комисија, није стигао ни један значајни приговор на ток јучерашњих избора.

У. Р.

ПОБЈЕДНИК Мило Ћукановић гласа јуче у Подгорици

Druga tranzicija - ka obnovi nezavisnosti...

- Fokus političkog nadmetanja se pomjera ka pitanju **državnog statusa** Crne Gore
  - DPS formalno (u programskim načelima) **usvaja ideju** o obnovi nezavisnosti
  - Crna Gora usvaja **njemačku marku** kao zvaničnu valutu
  - Kontinuirani pokušaju **prenošenja suvereniteta** sa federalnih vlasti na republičku
  - Otvoreni pozivi za organizovanje **referenduma o obnovi nezavisnosti**
- Beogradski sporazum (2002):
  - Dogovor kojim je kreirana nova državna zajednica - **Srbija i Crna Gora**
  - **Nezadovoljni suverenisti** (LSCG) i **nezadovoljni unionisti** (NS)
  - Međunarodna zajednica dominantno **protiv ideje obnove nezavisnosti**
  - Izbori 2002 **legitimisali sporazum** – građani kaznili LSCG

Referendum - priprema

- **Referendum 1991.** većina stanovništva odlučilo da ostane u zajednici
  - Jedini referendum sa tim rezultatom u tranzicionim društvima
  - Izlaznost 62% - bojkot suverenističke opozicije
  - Legitimnost referenduma?
- **Federalizam** vs. **Centralizam**: Crna Gora u državnim zajednicama
- Srbija i Crna Gora kao privremena državna zajednica - **labava konfederacija**
- Tri godine nakon potpisivanja Beogradskog sporazuma - **raspisivanje novog referenduma** o državno pravnom statusu
- **Zakon o referendumu 2001. godine** - okvir za pregovore o pravilima + preporuke Venecijanske komisije

Beogradski sporazum

Potpisivanje Beogradskog sporazuma 2002, Milo Đukanović, Havijer Solana i Vojislav Koštunica

Referendum - pravila

- **Referendumsko pitanje:** *Želite li da Republika Crna Gora bude nezavisna država sa punim međunarodnim pravnim subjektivitetom?*
- Venecijanska komisija dala mišljenje koje se odnosilo na tri pitanja:
  - 1. Kolika treba da bude participacija (izlaznost) građana da bi referendum mogao biti smatran validnim?**
    - Bojkot bi delegitimisao rezultate?
  - 2. Koja većina treba da bude propisana za donošenje odluke?**
    - Prosta ili kvalifikovana većina?
  - 3. Ko ima pravo glasa na referendumu o državno-pravnom statusu?**
    - Pitanje stalnog boravka i crnogorskih građana u regionu

Referendum - pravila

- **Zakon o održavanju referenduma o državno-pravnom statusu Crne Gore – *lex specialis***

Pitanje	Zakon o referendumu iz 2001. godine	Zakon o referendumu o državno-pravnom statusu Republike Crne Gore iz 2006. godine
Pravo glasa	Član 8 Pravo izjašnjavanja na referendumu ima građanin koji, u skladu sa propisima o izborima, ima biračko pravo.*	Član 3 Pravo izjašnjavanja na referendumu ima građanin koji, u skladu sa propisima o izborima, ima biračko pravo.
Većina za donošenje odluke	Član 37 Odluka na referendumu donosi se većinom glasova građana koji su glasali, pod uslovom da je na referendum izašla većina od ukupnog broja građana koji imaju pravo izjašnjavanja na referendumu	Član 6 Odluka u prilog nezavisnosti je validna, ako za opciju »da« glasa 55% od broja važećih glasova, pod uslovom da je na referendumu glasala većina od ukupnog broja upisanih glasača.
Organi za sprovođenje referenduma	Članovi 17-28 Organi za sprovođenje referenduma su republička, opštinske komisije i glasački odbori.	Članovi 7-26 Referendum sprovode: Republička komisija za sprovođenje referenduma o državnom statusu Republike Crne Gore, komisija za sprovođenje referenduma o državnom statusu Republike Crne Gore u opštini (u daljem tekstu: opštinska komisija), i glasački odbori.

Referendum – takmičenje i rezultati

- **Dva referendumska bloka:**
  - **Suverenistički ("Da"):**
    - Multietnička koalicija
    - Predvođena političkim partijama koje su bile okosnica anti-miloševićevskog pokreta
    - Liberalno-demoratska prozoapadna orijentacija
  - **Unionistički ("Ne"):**
    - Domaninatno srpska populacija i dio Crnogoraca
    - Partije saveznice Miloševića i podrška vlasti Srbije
    - Konzervativna proruska orijentacija
- **Kampanja uglavnom mirna:**
  - Dogovor oko pravila
  - Uloga međunarodnih aktera (SAD, Rusija, EU)
  - Uloga unutrašnjih aktera (Crkva Srbije)

Referendum – takmičenje

Propaganda pro et contra 2006. u vrijeme referendumске kampanje

Referendum – takmičenje

Pristalice zajedničke države Srbije i Crne Gore tokom referendumske kampanje 2006.

Referendum – takmičenje

Rezultat

55.5% Da - 44.5% Ne